

ЖЕНСКИТЕ ДРУЖЕСТВА И НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ 1857-1990

ПЕНКА ЦОНЕВА

*Penka Coneva. WOMEN'S ASSOCIATIONS AND NON-FORMAL EDUCATION
IN BULGARIA 1857-1990*

Резюме. Целта на изследването е да се представи развитието на образователния продукт на женските организации и неговите ползватели в хронологическите граници от основаването на първото женско дружество – 1857, до 1990 година посредством исторически извори.

Ключови думи: женски дружества, неформално образование, исторически извори, развитие, период.

Abstract. The purpose of the study is to present the development of the educational product of the women's organizations and its users in the chronological limits from the foundation of the first women's society - 1857, until 1990 through historical sources.

Key words: women's associations, non-formal education, historical sources, development, period.

Преди **160 години** в дунавското експортно пристанище за Виена и селище с развити търговски връзки по българските земи и Европа, учебно и читалищно¹ дело – Лом, се основава по инициатива на местните читалищни дейци начело с Кръстьо Пишурка **първото женско дружество**², чиято председателка е Еленка Ценко Тодорова. Дружеството възниква като **културно-просветна организация** с основна цел – да развива женското образование в селището. Процесът по изграждане на женски дружества по българските земи се разгръща с особен интензитет през периода 1869-1876 г., като броят им към Осво-

---

1 Преди Освобождението броят на жителите на Лом възлиза на 7, 5 хил. души. Успоредно на развитието на търговията като основен поминък на града, разполагащ през късното Възраждане със 148 търговски кантори, 120 магазина, 175 бакалници и т. н., процъфтява културно-просветното дело. Именно в Лом (още в Шумен и Свищов) възниква през 1856 г. едно от първите читалища по българските земи и се изнася една от първите театрални постановки.

2 През 1857 г. народният будител (учител, преводач, читалищен и театрален деец и поет) Кръстьо Пишурка основава първото женско дружество „Добродетелно женско дружество.“

бождението достига „61 женски организации, от които 46 по българските земи, 7 в емигрантските центрове и 8 девически дружества.“³ От изградените през двете десетилетие на късното Българско възраждане 61 дружество над 45 или **75 % са културно-просветни**, а останалите 15 % се разпределят паритетно на благотворителни и девически.

Ако през късното Българско възраждане, когато липсват държавни образователни институции, основните функции на женските организации са свързани с подпомагане на учебното дело в селищата посредством изграждане и поддържане на училищни сгради, откриване на неделни училища и девически пансиони, наемане на учителки и материално подпомагане на бедни ученички, надзор над девическите училища, участие в първите наши учителски събори⁴ и пр., то в условията на Княжество и Царство България (1879-1946) предметът им на дейност е свързан предимно с удовлетворяване потребността от широкомащабно неформално образование извън държавната училищна система, допълващо училищното и мотивиращо към лично самообразование посредством лекционна просвета, масова библиотечна дейност и художествена самодейност.

В годините на народната демокрация и налагането на тоталитаризма в България новите задачи пред женските дружества се фокусират в осъществяване на масова образователна дейност и художествена самодейност в духа на политиката на отечественофронтовската власт. И това е съвсем естествено, доколкото женските дружества изграждат най-масовата женска организация⁵, включваща жените от всички обществени слоеве, и извършват огромна културно-просветна работа за „политическо и гражданско възпитание на жените“, за тяхното „културно-битово издигане“⁶ и активно участие в изграждането на страната.

3 Чолакова, М. Г. (1994) Българското женско движение през Възраждането (1857 - 1878). Изд. АЛБО, С., с. 19.

4 За Петко Рачов Славейков учителските събори са събранията, представляващи „живо училище за учителите, където взаимно ще се поучават един от друг“ (Славейков, П. Р. Учителските събори. – Македония, 2-7.XII.1968). Учителските събори се обособяват като оригинална демократична форма за обсъждане на училищните въпроси.

5 Българският народен женски съюз (БНЖС) „включва в своя състав просъществувалите след 9.IX.1944 год. женски организации като: „Майчина грижа“ – Габрово, Пловдив, „Български дом“, „Вдовица“ и др. В БНЖС се включват и „Съюзът на многодетните“ – 25.VII.1949 год., „Съюзът на българските жени кооператорки“ и „Съюзът на жените с висше образование“. Организационното изграждане на съюза започва със свикването на областните конференции и сбирки, веднага след 9.IX., а пълното му изграждане се извършва на Първия конгрес през м. юни 1945 год., който приема Устава на Съюза (Вж. представената в настоящата публикация *Историческа справка на фонд „Български народен женски съюз“*. – ЦДА, ф. 7, оп. 1, л. с. 2). Промяната на Устава на Втория конгрес на БНЖС (11-13.X.1947) е свързана с нормативното уреждане на утвърдени в практиката методи на работа.

6 Кондарев, Н. Участието на учителя в делото на народните читалища. – Народна просвета, Год. IV, бр. 5, 1947-1948, с. 33; Историческа справка на фонд „Български народен женски съюз“. – ЦДА, ф. 7, оп. 1, л. 2.

Мотивът да се представи развитието на образователния продукт на женските организации и неговите ползватели в хронологическите граници от основаването на първото женско дружество до 1990 година посредством исторически извори е свързан с възможността за:

- цялостен и автентичен прочит на исторически възникналите образователни форми и практики на женските дружества, неповлиян от авторови концепции и реконструкции;

- формиране на обективна позиция относно ролята и значението на образователната дейност на женските организации в съвкупния образователен процес;

- преосмисляне и нови оценки на връзката „женски дружества – неформално образование“, базирани на новооткритите първоизточници.

В тази връзка съставителят е селектирал и представил най-знаковите и значимите исторически извори, които ще позволят да се постигне целта – изворова хронологическа реконструкция на връзката „женски дружества – неформално образование“ в България през отделните исторически **периоди** – късно Българско Възраждане (1857-1878), Княжество и Царство България (1879-1946) и Народна република България (1946-1990). Представените исторически извори са **архивни документи от Централния държавен архив, Научния архив на Българската академия на науките, Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, публикувани документи в периодичния печат и други.**

Хронологичният принцип при представяне на първоизточниците улеснява изворовата реконструкция и проследяването на еволюцията на основните направления и форми на образователна дейност на женските дружества, на общото и особеното на образователните им цели и практики в отделните периоди от тяхното развитие.

доц. дпн Пенка Цонева

Женските дружества и неформалното образование в България

в извори 1857-1990

Съставител: доц. дпн Пенка Цонева

I. Период *Българско Възраждане*

Автобиография (живопис) на Анастасия М. Тошева, учредителка на I бълг. дев. V-то класна гимназия в Ст. Загора

„Нека спомена нещо и за уреждането на женското дружество „Майчина грижа“ в 1866 год., целта на което беше помагане на бедни ученички. За убеждаване и насърчаване на съгражданите си, за разкриване ползата от подобни дружества четири неделни дни държахъ речъ при училищата при всяка черква. Още отъ първото събрание се позна, че гражданките ни напълно съзнаха ползата отъ предложения начинъ на саморазвитие и си надпреварваха въ паричните си пожертвувания. Особено трогателна гледка, докарваща сълзи на много присъстващи, беше явяването на една стара почтена жена, мйка на преснопаметните наши съграждани братя х. Тенчеви; трепереща, плачеща отъ радост – водена отъ снахите си, дойде тя въ събранието съ подаръка си и се обърна съ тези думи: „Ами стари баби приежете ни помежду си за членове? – Хайде, нека Богъ ви благослови въ работата, която сте захванали“. Тя беше най-старата отъ членовете и най-щедрата дарителка.

За водене на дружествените дела се избраха: Ташка х. Господино-ва за председателка, учителятъ Атанасъ Ивановъ се избра за председателъ, Марийка Иванова за писарка, за касиеръ се избра касиера на общината Георги Тачевъ и четири членки за настоятелки (по една отъ всяка махала). Дружеството имаше по две заседания месечно, а всеки

неделенъ день учителките държаха сказки по възпитанието и най-главно за поощрение на родителите да си пращатъ децата редовно въ училище и да ги държатъ до довършване определения курсъ. Дружеството закрепна и доживя до разорението на града. ...

Членовете на дружеството плащаха по 20 гроша годишно, а по сетне по 10 гроша. „Майчина грижа“ (дружеството) имаше право за надзоръ и на девическите училища, най-вече върху успеха и редовното посещение на девойките“.

**Автобиография (живопис) на
Анастасия М. Тошева, учредителка на
I бълг. дев. V-то класна гимназия в
Ст. Загора. Стара Загора, 1911, 35 с.**

**Уставъ
на
Женското благотетелно дружество Ступанка
въ Руссе⁷**

„Единствената цель на дружеството, или по-добре, изброените дотука благонамерени предназначения ще се осъществятъ чрезъ Девическото училище въ града ни, за което днесъ ть единомушно съставихме това дружество. ...

---

⁷Женското благотетелно дружество „Ступанка“ в Русе се основава на 29 декември 1869 г. и се развива като една от най-активните женски организации.

Глава Първа

За състоянието на Дружеството

Членъ 1.) Съставлява се въ този градъ женско дружество подъ названиее: Ступанка.

Членъ 2.) Това дружество се състои отъ два вида членове: 1-во) от членове спомоществователи и 2-ро) отъ членове основатели.

Членъ 3.) Членове спомоществователи се наричатъ всяка Българка или българинъ, било тукашни, било вънкашни, които бы пожелали да дадатъ една волна помощъ при или после съставлението на Дружеството.

Членъ 4.) Членове основатели се наричатъ само ония отъ Българките, които са Руссенкы или живеятъ въ Руссе, и които при самоволната си помощъ, дадена споредъ 3-ий членъ, бы дали и годишна помощъ 40 гроша.

Глава Втора

Цель на Дружеството

Членъ 8.) Единствената цель на Дружеството е: да се даде на образованието и просвещението на женския полъ единъ потикъ по голямъ, по обширенъ и по съобразенъ съ времето, и то чрезъ девическото училище въ този градъ, каквото е възможно да не се лиши никое българско момиче или Българка, която бы поискала и пожелала да знае да прочита и пише правилно матерный си языкъ.

Глава Четвърта

За длъжностите на настоятелството

Членъ 18.) Заседанията на настоятелкыте ще ставатъ въ една отъ стаите на девическото училище.

Членъ 19.) Не по малко отъ единъ пътъ презъ седмицата и особено всяка Неделя следъ обедъ ще става редовно заседание отъ настоятелкыте.

Членъ 21.) Предметъ на заседанията ще бъде:

1-во) Настоятелството да избира всяка Неделя по две от членовете основатели, които наредъ да ходятъ и наглеждатъ Девическото училище за вървежа на учениците, за чистотата, за благонравието, за нуждите, които бы видели, че се изискватъ, за ръкоделието, и изобщо за поведението имъ. ...

2-ро) Помощъ въ книги и обуца или другы такыва дребни нужди на бедни и сиромашкы момичета, които по нямание да си купятъ реченните нужди, са принудени да не ходятъ редовно или да напуснатъ училището;

5-то) Съветувание и задлъжявание на родителите да проваждатъ детцата си редовно въ училището.“

**Уставъ на Женското благотетелно дружество Ступанка
въ Руссе /1870/. – БИА НБКМ, ф. 584, а. е. 287, л. 159-167.**

II. Период *Княжество и Царство България*

Какво ни предстои?

„Не ще съмнение тъй както се е формиралъ нашиятъ съюзъ, - кой-то брой днесъ повече отъ 2 000 членки – той е дело не на всичките му сегашни членки, а на неговите главни представителки, на по интелигентната частъ отъ дружествените членки, които съ своята интелигентность, културность, по правилното схващане като накъде ни води животътъ, са решили да извоюватъ въ тоя животъ място за българката, тъй щото да виреятъ и нейните способности; да се ценятъ те наравно с тия на мъжътъ; да ѝ се даде пълно право, щото останала беззащитна, безъ поддръжка отъ баща, братя и роднини да може свободно споредъ своите способности да воюва за място и работа за осигуряване своята прехрана, доколкото днешните условия позволяватъ на мъжътъ да прави това. ...

В своето искане – равноправието на жената съ мъжътъ – съюзътъ представлява допирателна точка за всички жени отъ всички съсловия. Въ туй се състои главната основа на съюза и на тая основа, - върху борбата *освобождението на жената като полъ до толкова до колкото е днесъ мъжътъ свободенъ*, - могатъ да работятъ всички жени, макъръ и по отделно те да изповядватъ разни религии, да вярватъ въ разни идеали, да симпатизиратъ на разни политически групи.“

Какво ни предстои? – Женски гласъ,

Год. V, бр. 1, София, 5-й октомври 1903 г., с. 1.

Общежитие за студентките

„Преди две години Софийското Женското Образователно Дружество се яви съ единъ апелъ къмъ женските дружества и къмъ обществото, за да привлече вниманието имъ върху едно свое начинание – основаване общежитие за студентки. ...

Почти цялата дейност на дружеството нея година се посвети само за добиване средства, за да се реализира идеята. Колкото капиталъ имаше младото дружество (200 лева), то отдели за общежитието, даде една лотария отъ изработените отъ женското дружество вещи, както и едно забавление, които донесоха за общежитието наедно съ 200 лева близо 900 лева. ...Същевременно ходатайството на комитета предъ министра на народното просвещение да се отпусне една помощ, която да даде възможност на комитета, безъ голямъ рискъ да тури общежитието на по сгодна за нуждающите се студентки начала, се увенча съ успехъ и се получи една субсидия въ размеръ на 1000 лева. Комитетъ още по добре се залови за делото, започна приемането на студентки въ общежитието и въ скоро време наетото за сега помещение на една отъ най хубавите улици въ града, помещение много хигиенично, се запълни отъ предвиденото число студентки. Образователното дружество се събира въ същото помещение, също и всички книги и списания, които получава съюзниятъ комитетъ, са на разположение на студентките.“

Общежитие за студентките. – Женски гласъ,

Год. V, бр. 3, София, 15-й ноември 1903 г., с. 4.

Женският конгресъ

„Реферира Димитрана Петрова на тема: „Сегашната и бъдещата тактика на Женския съюз“. Женското движение датира още отъ преди Освобождението. Първоначалната целъ на Съюза е била просветителна. Тогава дружествата са били подобни на читалищата, основани отъ мъжете. Отпосле се е поставила целта за равноправието. Разгледа практическата дейность на Съюза, като я подраздели на три части: 1) дейността на дружествата сами въ себе си, 2) практическата дейность вънъ отъ организацията и 3) практическата дейность въ държавата и обществото.

Съюзътъ трябва да упражни влияние и върху законодателя за правото, щото жената да заема служба при цензъ, еднакъвъ съ мъжа, въ всички държавни и обществени учреждения. Да има правото на избираемостъ въ всички изборни институти, правото на еднакво третиране отъ гражданските закони, правото на дирене на бащата (по настояническия въпросъ за незаконородените), уреждане въпроса за материнството, правото на майка родилка на единъ месецъ отпускъ съ право на заплата. Да се предприеме съюзна анкета въ индустриалните заведения. Да се осигури поминъкътъ на жената, като се застави държавата да създаде пазаръ на ръчната домашна индустрия. За тая целъ е необходимо създаването на индустриаленъ музей. Накрай говори за дисциплината в Съюза и пожела по енергична работа отъ дружеството за постигане съюзните цели“.

Женският конгресъ. – в. Дневник,

Год. XI, бр. 3448 отъ 31.03.1912, София;

БИА НБКМ, ф. 584, а. е. 494, л. 4.

Конгресът на Женския съюз

„Първоначалната цел на БЖС при основанието му /1901 г. / е била: умствено и нравствено повдигане на жената и подобрене на положението ѝ във всеко отношение. Във 1907 год. тази цел се разшири, като се прибави към двете точки и трета: ратуване и за равноправието на жената. Чрез сказки и реферати съюзът е проявявал в своята дейност всред членките на съюзните дружества чрез агитации и пропаганда всред широката маса, и чрез петиции и др. – пред държавата за извоюване от жената права всред обществото.

Просветната дейност трябва да бъде водена по един систематичен план. Чрез сказките и рефератите трябва да се дава на жената насока във нейната борба за права. До сега дружествата съдържали рефератите си без всякаква система. Рефератите трябва да засягат въпросите по положението на жената във семейството, във обществото, нейните искания относно положението ѝ във държавата като пълноправна гражданка.

Агитационната дейност трябва да се развива сред всички слоеве на обществото в събрания, общи и частни, особено пък всред работещите маси. *Дейността на съюза относно държавата* трябва да бъде насочена тъй: а/ Да бъде съсредоточена тази дейност във разните социални области, та да може чрез това действията на жената да се приближат до ония на държавата; б/ Да се използват правата на жената да участва във общината и във земеделските камари и в/ Да се упражни правно въздействие върху държавата, за да се подобри материалното, моралното и правовото положение на жената. За подобрене материалното положение на жената да се иска: а/ най-строго прилагане на Закона за защита на женския и детски труд. Законът от 1905 год. иска значителни подобрения; той не защитава майката-родилка, на която трябва да се дава едномесечен отпуск съвместно с заплата; б/ Да се създадат приюти за отглеждане децата на работниците майки; в/ Държавата да се грижи за продажбата произведенията от ръчната работа на жената,

като уреди единъ музей, гдето бесплатно да се изпращатъ по пощата за проданъ произведенията на домашната индустрия. Резултатътъ отъ неприлаганието на женския тудъ е моралното падение на жената. ....

Женската дейность не бива да се ограничава само въ уреждане на трапезарии и стопански училища. Жената трябва да има право сама да си урежда училищата и живота, а за това тя трябва да има права. Ако тя днесъ иска права, то тези права тя не ги иска само за себе си като жена – тя ги иска като субектъ. Сегашната пропорционална избирателна система премахва и онова малко право, което бе дадено на жената въ избирането ѝ за училищна настоятелка. ... Новата изборна система ги кара на това. Ако жените имаха права да гласуватъ, тогава всякоя партия щеше да иска да има кандидатките въ своите листи, както това стана въ Белгия, гдето клерикалната партия поиска да използва гласовете на жените; обаче, жените запазиха своята самостоятельность въ гласуването и подадоха своите гласове тамъ, гдето намериха за най-изгодно.“

Конгресътъ на Женския съюзъ. –

в. Утро, Год. II, бр. 78/ 14 април 1912, В. Търново,

БИА НБКМ, ф. 584, а. е.494, л. 1-4.

Отчетъ

**за дейността на Българския Женски Съюзъ презъ 1919 и 1920
години**

„Съставъ на Съюза

Въ Българския Женски Съюзъ презъ отчетните две години влизатъ 33 женски дружества. ... Презъ 1919 г. 4 съюзни дружества празнува-

ха своята 50-годишнина. Те са: Карловско, Габровско, Търновско и Софийското „Майка“.

Дейност на дружествата

... Всички развиват една усилена просветна дейност, не само за своя тесен кръг, но и за по-широк кръг, за гражданството. Държани са през 1919 г. публични сказки – 19, дружествени сказки и четива – 30, през 1920 публични – 24, дружествени – 40. Сказките са по въпроси предимно за правата на българката, по възпитанието и хигиената, изкуството, по обществено наболели въпроси: скъпотия, венерически болести и др. Наредъ съ сказките, забелязва се твърде голяма грижа от страна на дружествата за увеличаване на дружествените си библиотеки, някои от които са достъпни и за гражданите. Въ туй отношение заслужава внимание инициативата на Софийското дружество „Съзнание“, което отдели предвидените през последните години въ бюджета си суми за дружествена библиотека въ единъ фондъ за градско читалище и, подкрепено въ своята инициатива отъ Съюза на Читалището и отъ Библиогрфския Институтъ, откри презъ миналата година въ столицата централно градско читалище, подъ име „Карнеги“, каквото до сега липсваше.

Въ дейността на дружествата важно място заема и грижата за професионалното образование на жената. Тези дружествени стопански училища, които презъ войната са били закрити, бързо се възстановяватъ, а други допълватъ и разширяватъ съ отделни курсове.

Друга една областъ, в която съюзните дружества работятъ съ особена ревностъ, е тая на социалните грижи и благотворителността. Заслужава да се подчертае особено инициативата на дружествата за поддържане на безплатни ученически трапезарии и за образуване фондове за същата целъ.“

**Отчетъ за дейността на Българския Женски Съюз
презъ 1919 и 1920 години. – Женски гласъ,
Год. XVIII, бр. 1, София, 20 августъ 1920 год., с. 1-4.**

Отчетъ

**за дейността и състоянието на Българския женски съюз
презъ съюзната 1923-1924 год.**

II. Дружествена дейность

„И презъ тази отчетна година, споредъ данните, съ които разполагаме, просветната дейность е заемала първо място. Учредени са били сказки и реферати, които възлизатъ на по-вече отъ 200. Повечето отъ тяхъ, обаче, и тази година са предимно отъ научно-литературенъ и общественъ харктеръ и само една малка частъ засягатъ социално-икономическото и правово положение на жената.

Някои дружества са работили въ това направление съвместно съ други комитети и дружества. Тъй, Видинското дружество „Развитие”, заедно съ младежкото дружество при „Червения кръсть”, е уредило редъ сказки по медицината: по туберкулозата, смъртността у децата, алкохола и маларията, както и редъ други по разни научни въпроси.

Женските професионални училища, отъ които всички са инициатива на женските д-ва и на някои частни лица, и днесъ още продължаватъ да обхващатъ голяма частъ отъ дейността на дружествата, защото все по-вече се закрепва убеждението, че само ако жената е подготвена за самостоятеленъ трудъ и е гарантирана материално, ще може по-

лесно да отстоява правата си като личност и запази своето човешко достойнство.

Такива училища издържат днес следните д-ва: Софийското – „Майка”, Търновското, Русенското, Шуменското, Никополското, Дупнишкото – „Съзнание”, Самоковското, Пловдивското „Постоянство”, Карловското, Кюстендилското, Станимашкото, а Калоянското издържа училища за дантели.

Въ последно време се забелязва единъ стремежъ къмъ разширение на професионалното образование и професионалните училища правятъ усилия да се нагодятъ споредъ исканията на времето. Тъй, професионалното училище „Мария Луиза” на Софийското д-во „Майка”, което училище е единственото най-добре уредено, споредъ програмата за професионалното образование, въ последно време е открило двегодишенъ курсъ, в който свършилите гимназия могатъ да получатъ специално образование и да добиятъ право на учителка.

Шуменското пъкъ дружество, което отъ 27 години издържа професионално училище, тази година е разширило своята дейность, като е открило при училището и шивачески курсъ, въ който е прибрало за работнички свършилите същото училище ученички, а също и тъкачески курсъ съ 8 модерни стана. Харманлийското дружество също е взело решение да закупи много станове и прибере да работятъ в тяхъ свършилите тамошното копринарско училище ученички. Съ това то цели да се усъвършенствува повече тази индустрия, да набави по-хубави и евтини копринени платове, а отъ друга страна, да даде хлябъ на много жени. Курсове по шапкарство, шивачество, дантели и др. са откривани също и отъ други дружества, като напр. Софийското „Съзнание”, Станимашкото, Плевенското и др.”

Отчетъ за дейността и състоянието на Българския женски съюз

**презъ съюзната 1923-1924 год. – Женски гласъ,
Год. XXII, бр. 2, София, 15 ноември 1924 год.**

**Лятната школа на Българската секция отъ Международната
женска лига за миръ и свобода**

„Международната женска лига за миръ и свобода урежда всяка година, все въ разни страни, своята лятна школа за миръ, която има за целъ да разпространява принципите на лигата чрезъ близкото опознаване на присъстващите не само помежду си, но и на самото място въ специалните условия, при които работятъ разните секции на лигата. Следъ състоялите се вече летни школи въ Швейцария, Америка, Австрия, Германия, Чехословашко и Унгария, тази година Лигата възложи на Българската секция да уреди школата въ София. И тя се състоя отъ 24 августъ до 8 септемврий въ София. Лекциите, както и едни отъ публичните събрания се изнесоха въ салона на д-во „Майка“, като въ други две големи стаи на училището бяха уредени хубавите български одаи на македонски и добруджански прокуденици, въ които гостите почиваха следъ обяда, който имъ се слагаше въ приготвената въ долния етажъ трапезария.

Въ лятната школа взеха участие 25 делегатки отъ 9 секции: английска /шотландска/, пенсилванска /Америака/, френска, датска, германска, швейцарска, чехословашка, унгарска.”

Лятната школа на Българската секция отъ

Международната женска лига за миръ и свобода.**– Женски гласъ, Год. XXVIII, бр. 1 и 2, София,****15 септемврий 1930 год., с. 2.****Въпроси на женското образование**

„Както споменахъ по-рано, положение на жената следъ войната се измени съществено. Така напр. отъ друга една статистика пакъ за Германия, се вижда, че докато въ края на миналото столетие 3,400,000 жени съ били заети съ работа въ различните области на труда. Въ 1927 год. техниятъ брой е 15, 000,000, което е равно на $\frac{1}{4}$ отъ цялото население или половината отъ всички жени въ Германия.

За голямо съжаление, не разполагамъ съ точни данни за трудовото положение на жената в България, но безспорно е, че броятъ на жените, които чрезъ работа изкарватъ своята прехрана и тази на близките си, расте, както е и увеличенъ броят на областите на труда, които жената завоюва или се стреми да завоюва. Колкото се отнася до женския трудъ въ областта на нашето земеделско стопанство, трябва да се каже, че почти всички жени в селското земеделско семейство, омъжени или не, отъ 12-14 год. нагоре работятъ. ...

По-горе се изтъкна, че всички жени въ село отъ 12 години и нагоре, омъжени или не, работятъ в селското стопанство. Про това не трябва да се забравя, че при нашите условия селянката не само се грижи за отглеждането и възпитанието на децата, но и 60 % от економическите интереси на селското семейство са въ ръцете на селянката, защото има цели клонове отъ земеделския поминъкъ, които зависятъ изключително отъ нея. За да може селянката да изпълни задоволително своята задача като майка, домакиня и като стопански факторъ, трябва да й се даде подобра подготовка. Направеното досега въ това отношение е незадоволително. Отъ статистиката на уч. 1931/32 год. се вижда, че отъ подлежа-

щите на задължително учение деца постъпват във училище 93 %, свършват IV отд. 53 %, а прогимназията 16.5 %.“

**Киселовъ, Хр. Въпроси на женското образование. –
Училищен преглед, Год. XXXII, септемврий 1933 г.,
кн. 7, с. 929-942, с. 936 и с. 941.**

32-ятъ конгресъ на Бълг. Женски съюзъ

„Голямъ интересъ представлява отчетътъ на съюза презъ изтеклата година. Организиранни са били 130 женски дружества във градове и села, съ 7 нови дружества повече отъ миналата година.

Просветната дейность е изразена съ 613 сказки и беседи, 3 областни конференции, 16 курса по майчинска просвета, 14 курса по домакинска просвета, 3 общообразователни курса, 1 майчинско училище, 230 представления, забави и др.

Професионалната дейность е проведена отъ 34 професионални училища съ 4,652 ученички, ръководени отъ 144 учителки, 176 лектори. Освободени са ученички от такса на сума 1,161,000 лв. при общ бюджетъ 7,260,285 лв. Издействувано е откриването на още 4 девич. професионални училища за презъ учил. 1938-1939 г.”

32-ятъ конгресъ на Бълг. Женски съюзъ. –

Женски гласъ, Год. XXXVI, бр. 1 и 2,

София, 1 ноемврий 1938 год., с. 1.

III. Народна Република България

Георги Димитров за ролята и задачите на жените в Народна република България, 28 ноември 1946 год.

„България се слави с малка неграмотност, но за наш срам все още има значително число неграмотни селски жени и девойки. Задача на Народния женски съюз, Министерството на народната просвета и другите просветни учреждения и организации е да премахнат женската неграмотност час по-скоро. ...

Друга много важна категория за Народния женски съюз са учителките от първоначалните училища, прогимназиите, гимназиите и висшите учебни заведения, както и разните детски учреждения. Учителките са народни просветители. Учител – това е високо почетно звание. Но има много учителки, които за жалост, не отговарят на своето предназначение. Те не помагат на Народния женски съюз, нито на отечественофронттовските комитети. ...

Народният женски съюз трябва да въздействува на тези учителки и да ги впрегне в народнополезна дейност като народни просветителки и деятелки. ...

За да може българската жена още по-активно да участвува в обществено-политическия, стопански и културен живот на нашата страна ще трябва за се преодолее консерватизмът, който все още съществува в отношенията на мъжа към жената у нас. Болшинството от мъжете, немалко и от тия, които са в Отечествения фронт, страдат от средновековни, порочни отношения към жената“. ...

Из Програмната декларация на ОФ правителство, 28 ноември 1946 год.

„Главната задача на БНЖС, която е и задача на нашия народ, на неговия Отечествен фронт по отношение на жените в настоящия момент се заключава в постоянните грижи за тяхното просвещаване, политическо възпитание и издигане културното им ниво“.

**Димитров, Г. За ролята и задачите
на жените в Народна република България,
28 ноември 1946 год. Библиотека на БНЖС, С., 1948.**

**Втори редовен конгрес на Българския народен женски съюз /
12-14/ X. 1947 година. Приветствие на подпредседателя на Ми-
нистерския съвет – Трайчо Костов**

„Главната задача на Българския народен женски съюз, която е и задача на нашия народ, на неговия Отечествен фронт по отношение на жените в настоящия момент, се заключава в постоянните грижи за тяхното просвещаване, политическо възпитание и издигане на културното им ниво. ...

Друга особено важна задача е усърдната и систематична подготовка на способни и предани на Народната Република женски кадри във всички области на държавното, общественно-политическото и културното строителство, както и в областта на социалната политика и грижите за майката и детето. Защото, колкото по-просветени са политически, колкото по-добре са запознати с въпросите на българската вътрешна и стопанска политика, колкото по-ясно са ориентирани върху международното положение на страната и развитието на международните отношения, колкото повече здравни и научни знания за природата и обществото владеят, толкова по-твърдо жените, заедно с целия народ, ще

понесат временните и неизбежни трудности и лишения, толкоз по-увверено и съзнателно ще участвуват в строителството на Народната Република и специално в изпълнението на двегодишния държавен народно-стопански план ....”

**Втори редовен конгрес на
Българския народен женски съюз**

/12-14/ X. 1947 година. –

ЦДА, ф. 7, оп. 1, а. е. 2, л. 16.

Национална конференция на българските жени

/23-24.09.1968 г., София/

„Жената има право да избира професията и местожителството си, наравно с мъжа да упражнява родителска власт над децата и да бъде равнопавна страна в имуществените взаимоотношения със съпруга. Редица законодателни актове осигуриха закрилата на майчинството, детството и на женския труд. ...

Успешното развитие на народното стопанство позволи на жените да навлязат бързо в общественото производство, даде им икономическа самостоятелност – главно условие за гарантиране на тяхното равнопавие. Докато през 1946 г. броят на работничките и служителките в страната беше едва около 180 хиляди – близо 20 % от общия брой на заетите (без ТКЗС), то през 1967 година той достигна значителната цифра 1 125 466 или 42 % от общия брой на заетите. ...

До 1944 година у нас е имало само 7 приюта за кърмачета с 284 легла. А през 1967 година броят на детските ясли достига 448 с 29 650 легла, без да се смятат сезонните ясли, които обикновено осигуряват над 17 000 легла. Към тях трябва да се прибавят и 8 144 детски градини (постоянни, временни и сезонни), в които са обхванати 63 на сто от децата от 3 до 7-годишна възраст. ...

РЕШЕНИЕ

на Национална конференция на българските жени, състояла се на 23 и 24 септември 1968 година

1. Създава комитет на българските жени в системата на Националния съвет на Отечествения фронт като единно и самостоятелно ръководство на жените в цялата страна.

Главното в дейността на Комитета на българските жени е под ръководството на БКП да съсредоточи усилията си за решително подобряване на работата сред жените, за повишаване на тяхната роля в политическия, икономическия и културния живот, за по-активното им участие в управлението на икономиката и държавата; да провежда системна и целенасочена политическа и възпитателна работа за издигане на тяхното политическо и културно равнище; да възпитава жената-майка, труженничка и съпруга, като пламенна патриотка, високо съзнателна гражданка с комунистическо отношение към труда; да съдейства за повишаване на нейната професионална квалификация и развива стремежа ѝ към повече знания, към по-висока култура“. ...

Национална конференция на българските жени

/23-24.09.1968 г., София/.

Изд. на НСна ОФ, С., 1969.

Историческа справка на фонд „Български народен женски съюз“

„Българският народен женски съюз се обособява като единна народна масова организация, която обединява жените от всички обществени слоеве: работнички, селянки, умствени работнички и домакини.

Съюзът си постави за цел чрез политическо и гражданско възпитание на жените, културно-битово издигане да направи жената активен участник в изграждането на страната.

БНЖС включва в своя състав просъществуващите след 9.IX.1944 год. женски организации като: „Майчина грижа“ – Габрово, Пловдив, „Български дом“, „Вдовица“ и др. В БНЖС се включват и „Съюзът на многодетните“ – 25.VII.1949 год., „Съюзът на българските жени кооператорки“. Към съюза продължава да съществува и „Съюзът на жените с висше образование“. Тази организации, обаче, фактически се стопява в БНЖС, който става единствена организация на българските жени.

Организационното изграждане на съюза започва със свикването на областните конференции и сбирки, веднага след 9.IX., а пълното му изграждане се извършва на Първия конгрес през м. юни 1945 год., който приема Устава на Съюза.

С приемането на единен устав, валиден за всички дружества в страната се премахна организационното разноезичие и се утвърждават единни форми на работа. На Втория конгрес на БНЖС, станал на 11-13.X.1947 година Уставът се променя, но запазва основните си линии. Промените само узаконяват методите на работа, утвърдени от практиката.

Организационната структура на БНЖС е следната: висш орган е Конгресът, който се свиква на три години. За провеждане решенията на Конгреса се създава Управителен съвет, избран на Конгреса. Управителният съвет се състои от председателка, 4 подпредседателки, 4 секретарки и членове.

За оперативно ръководство от членовете на Управителния съвет се избират Изпълнителен комитет и Постоянно бюро. Към оперативното ръководство се създава просветен отдел. След II конгрес на БНЖС през 1947 година се обособяват отделите: 1/ Организационен отдел, 2/ Културно-просветен, 3/ Отдел Печат, 4/ Връзки с чужбина и 5/ Финансово-отчетен.

Изграждат се областни и околийски ръководства, които съответстват на административното деление на страната. Към тях се създават комисии, отговарящи на отделите при УС. Управителният съвет поддържа връзка с областните и околийски комитети. След премахването на областните комитети се установява пряка връзка с околиците. По редица случаи организациите по места се обръщат направо към УС.

Така изграден Съюзът излиза бързо от организационната разпокъсаност и първоначална стихийност и поема работата сред жените. ...

Дейността на БНЖС е многообразна. Още със създаването си женските дружества изнасят огромна работа по мобилизиране на женските маси и цялата общественост за изпълнение на лозунга „Всичко на фронта“. На седянки жените приготвят ръкавици, фанели и пр. и сами с камиони ги отнасят на фронта. Те кореспондират с фронтоваци, грижат се за ранени войници в болниците, за войнишки семейства. Всички военни болници се намират под шефството на женските дружества по места. Жените дежурят като доброволки – санитарки, носят подаръци, изнасят агитки пред оздравяващите бойци.

Жените, организирани от БНЖС, активно участват в политическия живот на страната. Те са агитаторки по време на народното допитване за монархията, по изборите за Велико народно събрание и други изборни кампании. По случай изборите за Велико народно събрание се свикват първите женски събори, впоследствие утвърдили се като резултатна форма за раздвижване и организиране на женските маси по области и околии.

Жените участват при покриване подписките за народните заеми като агитаторки и участници в комисиите.

БНЖС извършва огромна културна-просветна и масова работа. Към Централното ръководство е организиран на два пъти национален курс за кадри, посещаван от по 100 курсистки. Организиран се за членската маса и активни кръжоци, читателски групи и др.

Жените развиват особена активност в художествената самодейност. На места около нея се създават и укрепват женските дружества. От тук главно дружествата черпят средства за редица помощни инициативи, които разгъват.

При почти всички дружества, особено в градовете и там, където има ръководител в селата, се създават женски хорове, които впоследствие се обособяват като хорове към Отечествения фронт. Околийските прегледи за художествена самодейност, състезания за излъчване на хор-първенец се извършват най-напред по почин на жените.

Жените участват най-широко във всички стопански акции – посевни и залесителни кампании, по прибиране на реколтата и навременно издължаване на държавните зърнодоставки и пр. Те допринасят за спойката на селото с града, с множеството бригади, организирани в помощ на селото.

Жените дадоха хиляди бригадирски дни по залесяването, почистването и озеляването на селища, прокопаване на канали и пр. Доброволният труд, даден от жените, за различни обществени инициативи, се оценява за десетки милиони левове.

Особено широка дейност развиват жените в грижите си за децата. Изграждането на родилни домове се извършва с помощта на жените. Те правят тухли, пренасят материали, помагат при градежа. Повечето от родилните домове м първите години са обзаведени със средствата и силите на женските дружества. Жените вземат под свое шефство и детските домове, които подпомагат материално и упражняват контрол.

Женските дружества поемат шефство над училища, войскове подразделения, над постоянни строителни бригади, над болници. Те подпомагат и пионерската организация „Септемврийче“, както и ДСНМ. За оказана помощ към бригадирското младежко движение БНЖС е награден със златен медал от ДСНМ.

БНЖС е член на Международната федерация на демократичните жени още от учредяването ѝ, а председателката на съюза Цола Драгойчева – член на Изпълнителния комитет на МФДЖ. Между БНЖС и МФДЖ, както и женските организации в чуждите страни, се разменят писма, доклади, обмяна на опит, подеват се общи инициативи.

Женският съюз поддържа връзка с отделни жени от чуждите страни. Разменят се писма, пращат дописки, телеграми и др.

Женският съюз се очертава като член борец във великата борба за запазване на мира. БНЖС взема участие във всички сбирки, конгреси, конференции и пленуми във връзка с борбата за мир. Жените събират подписи под Стокхолмското възвание и под обръщението за сключване Пакт на мира между великите сили. Женските дружества изнасят на плещите си акциите за подпомагане на гръцките деца, за събиране подаръци за борещия се корейски народ, в защита на борците в Испания.

БНЖС отделя специални грижи и за жените-туркини и помакини. На първо време в селищата с по-компактно турско население те създават отделни женски групи като секции на дружествата“.

**Историческа справка на фонд
„Български народен женски съюз“.** –
ЦДА, ф. 7, оп. 1, л. 2-4.

доц дпн Пенка Цонева

Факултет по педагогика, СУ „Св.Климент Охридски“